

Poniedziałek, 23 października

12.30-14.00 Sesja tematyczna IA (Audytorium)

Moderator: prof. dr hab. Andrzej Zborowski

dr hab. Iwona Jażewicz, prof. UP, dr Wioletta Szymańska (Uniwersytet Pomorski w Słupsku), *Kurczenie się demograficzne miast średniej wielkości. Przykład miasta Słupska*

Jednym z ważniejszych problemów współczesnego rozwoju miast są zachodzące procesy ich kurczenia. Kurczenie się miast to bardzo różnie definiowane pojęcie, a wg T. Strykiewicza i in. (2014) odnoszone do dwóch podstawowych sposobów jego definiowania. Starsze i bardziej tradycyjne podejście traktuje ten proces jako postępującą depopulację, najczęściej powiązaną z pogarszającą się sytuacją ekonomiczną. Natomiast drugie ujęcie prezentowane przez A. Zborowskiego i in. (2012) ma charakter wieloaspektowy. Jest to proces związany ze społeczną, przestrzenną i ekonomiczną restrukturyzacją ośrodków miejskich, której towarzyszy stały ubytek liczby ludności. Ostatecznie za T. Strykiewiczem i in. (2014) przyjęto, iż kurczenie się miast to przede wszystkim spadek liczby mieszkańców i związane z nim zmniejszanie się zasobów siły roboczej, wskaźników ekonomicznych, jakości infrastruktury mieszkaniowej i społecznej, spadek wartości nieruchomości itp.

Celem niniejszego wystąpienia będzie zaprezentowanie kurczenia się miast średniej wielkości w aspekcie demograficznym na przykładzie miasta Słupska. Z jednej strony przedstawione zostaną determinanty demograficzne kształtujące zmiany stanu zaludnienia tj. przyrost naturalny i przepływy migracyjne, a z drugiej przejawy i skutki kurczenia się demograficznego miast m.in. depopulacja, deformacje struktur wieku i płci oraz proces starzenia się mieszkańców.

Przedmiotem badań szczegółowych będzie miasto Słupsk, które w 2022 r. liczyło 86,4 tys. mieszkańców według oficjalnych statystyk, natomiast zakres czasowy opracowania dotyczyć będzie lat 1999-2022 tj. okresu od utraty przez miasto Słupsk statusu miasta wojewódzkiego i funkcjonowania w części peryferyjnej woj. pomorskiego wraz z prognozami demograficznymi do 2050 r.

W badaniach wykorzystane zostaną przede wszystkim metody niereaktywne, głównie będzie to analiza statystyk i dokumentów, a wyniki tych badań będą eksponowane z wykorzystaniem metod kartograficznych. Materiał źródłowy natomiast pochodził będzie z publikowanych i niepublikowanych materiałów Urzędu Miasta Słupska, Urzędu Statystycznego w Słupsku oraz z bazy danych przygotowanych przez Główny Urząd Statystyczny zawartych w Banku Danych Lokalnych w dziedzinach: Ludność i Narodowe Spisy Powszechne 2021 r., a także z bazy Demografia.

Jak wynika z przeprowadzonych badań wyzwaniem demograficznym dla miasta Słupska pozostaje problem kurczenia się składowych przyrostu naturalnego. Niski poziom urodzeń i rosnąca liczba zgonów determinują postępujący ubytek naturalny ludności.

Dodatkowo rosnące ujemne saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych pogłębia procesy depopulacji.

W konsekwencji nasilają się niekorzystne proporcje w grupach biologicznych ludności miasta Słupska z utrzymującym się trendem przewagi osób w wieku senioralnym nad populacją dziecięcą. Pogłębiającym się zjawiskiem jest spadek udziału osób w wieku przedprodukcyjnym i systematyczny wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym, co w rezultacie nie pozostaje bez wpływu na wielkość potencjalnych zasobów pracy. Obecny niski poziom dzietności oraz wydłużający się czas trwania życia powoduje procesy starzenia się demograficznego mieszkańców Słupska, taki stan jak wynika z prognoz demograficznych będzie utrzymywał się do 2050 r.

dr Włodzimierz Durka (Uniwersytet Szczeciński), *Procesy depopulacyjne na obszarach popegeerowskich Pomorza Zachodniego*

Procesy depopulacyjne na obszarach wiejskich Pomorza Zachodniego rozpoczęły się już w drugiej połowie XIX wieku, a ich nasilenie nastąpiło w okresie międzywojennym. W głównej mierze odpływ ludności wiejskiej dotyczył robotników rolnych i ich rodzin. W celu ograniczenia tych procesów, także w celu ograniczenia napływu ludności polskiej, do lat 30-tych XX wieku niemiecka administracja podejmowała szereg działań osadniczych (głównie w ramach Programu pomocy dla Wschodu „Osthilfe”), jednak wobec ciągłej industrializacji Niemiec jego rezultaty nie były zadowalające, a po przejęciu władzy przez NSDAP program ten zarzucono.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej polska administracja dążyła do odtworzenia przedwojennej struktury zatrudnienia w dawnych majątkach junkierskich. Odbywało się to przy dużych nakładach środków na rzecz poprawy jakości życia w tzw. uspołecznionym sektorze rolnictwa: państwowych gospodarstwach rolnych i spółdzielniach kółek rolniczych. Likwidacja państwowych gospodarstw rolnych rozpoczęła się w 1991 roku i oznaczała dla ich dotychczasowych pracowników zbiorowe zwolnienia. Jednocześnie nie zapewniono nowych miejsc pracy, co spowodowało występowanie na masową skalę bezrobocia strukturalnego oraz ogromne problemy socjalne i społeczne.

Pracownikom likwidowanych gospodarstw nie zapewniono możliwości osiedlenia się w nowych miejscach, przeciwnie, zaoferowano możliwość preferencyjnego wykupu dotychczas zajmowanych mieszkań, co w pierwszym okresie transformacji ograniczyło mobilność byłych pegeerowców.

W badanym okresie (1988-2021) nie występowały istotne różnice pomiędzy gminami z przewagą dawniej uspołecznionego rolnictwa a pozostałymi gminami. Brak korelacji nie oznacza, że nie występowały różnice w depopulacji pomiędzy gminami z przewagą gospodarstw indywidualnych a gminami popegeerowskimi. Różnice dotyczą jednak nie samej liczebności, ale struktury demograficznej ze względu na wiek i płeć.

dr Iwona Kopacz-Wyrwał (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), *Procesy depopulacji na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2021*

Celem opracowania była analiza przestrzennego zróżnicowania procesów depopulacji na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2021. Główną uwagę zwrócono na określenie skali, zasięgu i czynników mających wpływ na ubytek liczby ludności, co umożliwiło wyodrębnienie wiejskich obszarów depopulacji w województwie świętokrzyskim. Badaniem objęto wszystkie gminy wiejskie oraz część wiejską w gminach miejsko - wiejskich. Do przedstawienia zmian w odniesieniu do procesów depopulacji wykorzystano m.in. wskaźnik dynamiki. Przeprowadzona analiza wykazała, że wyludnianie się obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego jest wynikiem oddziaływania wielu czynników i wykazuje znaczne przestrzenne zróżnicowanie. Ogólnie ujmując, najniższym wskaźnikiem dynamiki liczby ludności charakteryzowały się gminy położone z dala od dużych ośrodków miejskich oraz te, o dominujących funkcjach rolniczych. Ponadto, odznaczały się one peryferyjnością administracyjną – były położone wzdłuż granic wojewódzkich i powiatowych. Analiza wykazała również, że przyczyny wyludniania się tych obszarów miały charakter społeczny i związane były z odpływem przede wszystkim ludności młodej i dobrze wykształconej (gdzie dominowały głównie kobiety), niskim przyrostem naturalnym – co w konsekwencji prowadzi do starzenia się ludności.

dr Agnieszka Brzosko-Sermak (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), *Problemy depopulacji miast woj. małopolskiego*

Problem kurczenia się miast, coraz powszechniej dotyka ośrodki miejskie w Polsce. W dobie przemian ekonomicznych, nasilonych migracji oraz starzenia się społeczeństwa, problem ten będzie wymagał szybkiej i przemyślanej reakcji władz lokalnych. W dłuższej perspektywie czasu zjawisko kurczenia się miast może prowadzić do stanu kryzysu w wymiarach społecznym, ekonomicznym i przestrzennym.

Podjęte badania terytorialnie objęły miasta województwa małopolskiego – szczególna uwaga została poświęcona ośrodkom, które na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci utożsamiane były ze stabilną sytuacją demograficzną, zwłaszcza na tle innych regionów. Procesy depopulacji jednak i w tych ośrodkach zaczęły być również identyfikowane.

Potrzeba pogłębionych badań na tym terenie miała na celu szczegółowe rozpoznanie i przeciwdziałanie procesom, zanim osiągną one punkt krytyczny, z którego nie będzie możliwości wyprowadzenia ośrodków miejskich, które dla swojego otoczenia powinny pełnić funkcje biegunów rozwoju.

Analizie poddano dane statystyczne obrazujące zmiany liczby mieszkańców miast woj. małopolskiego na przestrzeni ostatnich dwóch dekad oraz dokumenty strategiczne, gdzie nakreślone są działania samorządu mające na celu przyszły rozwój badanych ośrodków.

dr Anna Majdzińska (Uniwersytet Łódzki), *Depopulacja i wybrane demograficzne następstwa tego procesu w Polsce w latach 2002-2021*

Podstawowym celem opracowania była identyfikacja obszarów ubytku rzeczywistego ludności w Polsce w latach 2002-2021. Cel szczegółowy stanowiło wskazanie obszarów charakteryzujących się corocznym ubytkiem populacji w badanym okresie i jego podokresach (tj. 2002-2011 oraz 2011-2021), a także wskazanie czynników depopulacji. Dodatkowo, przeprowadzona została analiza przemian w strukturach płci i wieku ludności obszarów depopulacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem postępu procesu starzenia się populacji.

Podstawę przeprowadzonych analiz stanowiły dane Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące ruchu naturalnego i wędrownego ludności oraz struktur według płci i wieku populacji w województwach, powiatach i gminach Polski w latach 2002-2021.